

“Якщо ви порушуєте правила - вас штрафують,
якщо ви дотримуетесь правил, вас обкладають податком.”
Лоренс Пітер

ТЕМА 1. ОСНОВИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

- 1.1. Загальні положення податкової системи України
- 1.2. Адміністрування податків і зборів

1.1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1.1. ПОДАТКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Податкове законодавство України являє собою сукупність нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері справляння податків і зборів за загальні принципи оподаткування й зборів, підстави виникнення, зміни та припинення відношень власників і держави щодо оплати податків і зборів, форми й методи податкового контролю, відповідальність за порушення податкових зобов'язань – все це знаходить своє відображення в податковому законодавстві України.

Відповідно до ст. 3 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) від 02.12.2010 г. № 2755-VI, який набрав чинності 01 січня 2011 року податкове законодавство України складається з Конституції України; ПКУ; Митного кодексу України (далі – МКУ) та інших законів, що стосуються питань митної справи в частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням митом операцій із переміщення товарів через митний кордон України, чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюються питання оподаткування; нормативно-правових актів, прийнятих на підставі та на виконання ПКУ, та законів із питань митної справи; рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків і зборів, прийнятих за правилами, встановленими ПКУ.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж передбачені ПКУ, застосовуються правила міжнародного договору.

Відповідно до ст. 4 ПКУ податкове законодавство України ґрунтується на таких **принципах**:

- *загальність оподаткування* – кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені ПКУ, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є;
- *рівність усіх платників* перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної належності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу;
- *невідворотність настання* визначеної законом відповідальності в разі порушення податкового законодавства;
- *презумпція* правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акту, виданого на підставі закону, або коли норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих орга-

- нів, у наслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу;
- *фіскальна достатність* – встановлення податків і зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями;
  - *соціальна справедливість* – встановлення податків і зборів відповідно до платоспроможності платників податків;
  - *економічність оподаткування* – встановлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їхнє адміністрування;
  - *нейтральність оподаткування* – встановлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків;
  - *стабільність* – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, у якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки і збори, їхні ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року;
  - *рівномірність і зручність оплати* – встановлення строків сплати податків і зборів з огляду на необхідність забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх оплати платниками;
  - *єдиний підхід до встановлення податків та зборів* – визначення на законодавчому рівні всіх обов'язкових елементів податку.

Загальнодержавні, місцеві податки і збори, справляння яких не передбачено ПКУ, оплати не підлягають. Встановлення і скасування податків і зборів, а також пільг їхнім платникам здійснюється відповідно до ПКУ:

- ✓ Верховною Радою;
- ✓ Верховною Радою АРК;
- ✓ сільськими, селищними, міськими радами та радами об'єднаних територіальних громад, які створені відповідно до закону й перспективним планом формування територій громад, у межах їхніх повноважень, визначених Конституцією України та законами України.

У разі встановлення або розширення діючих податкових пільг такі пільги застосовуються з наступного бюджетного року.

1.1.2. ПОНЯТТЯ І ВИДИ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

Податки – одна з найважливіших фінансових категорій. Обов'язкові платежі державі мали різні назви, причому вони часто змінювалися відповідно до економічних і соціальних умов розвитку суспільства. Економічний зміст податків полягає в тому, що вони являють собою частину виробничих відносин із вилучення певної частки національного доходу в суб'єктів господарювання громадян, яка акумулюється державою для здійснення своїх функцій і завдань.

У ПКУ визначено поняття податку та збору:

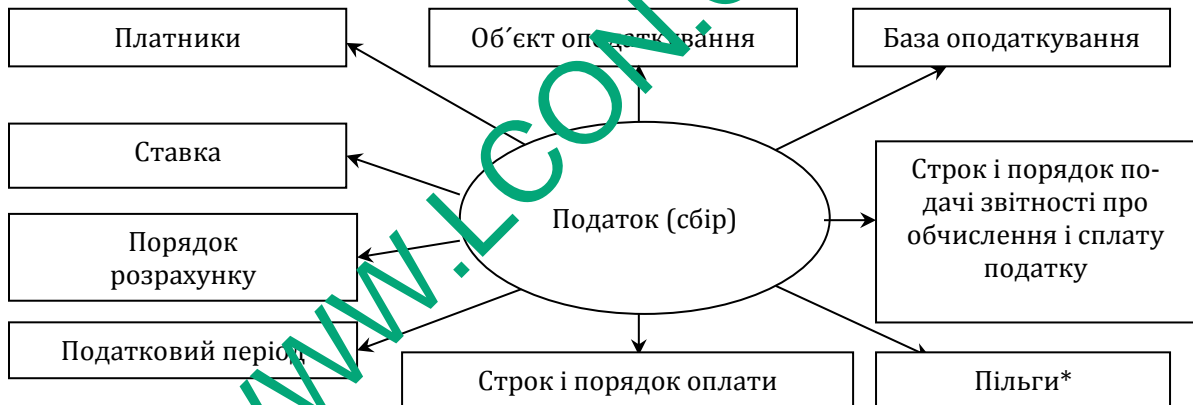
Податок – обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до ПКУ.

Збір (платіж, внесок) – обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі в результаті вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значущих дій.

Сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів, що стягуються в установленому ПКУ порядку, становить податкову систему України (ст. 6 ПКУ).

Податкова система характеризується її **елементами**:

- *платники податку* (ст. 15 ПКУ: фізичні або юридичні особи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), які є об'єктом оподаткування згідно з ПКУ або податковими законами, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків і зборів відповідно до ПКУ);
- *об'єкт оподаткування* (ст. 22 ПКУ: майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з поставки товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення в платника податкового обов'язку);
- *база оподаткування* (ст.23 ПКУ: фізичне, вартісне або інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання);
- *ставка податку* (ст. 25 ПКУ: розмір податкових нарахувань на (від) одиницю (одиниці) виміру бази оподаткування);
- *порядок обчислення податку* (ст. 29 ПКУ: обчислення суми податку здійснюється шляхом множення бази оподаткування на ставку податку з / без застосування (-я) відповідних коефіцієнтів);
- *податковий період* (ст. 33 ПКУ: встановлений ПКУ період часу, з урахуванням якого відбуваються обчислення й оплата окремих видів податків або зборів);
- *строк і порядок оплати податку* (ст. 31, ст.35 ПКУ: строком оплати є період, який починається з моменту виникнення податкового зобов'язання й завершується останнім днем строку для його оплати, у порядку, визначеному ПКУ. Сплата податків здійснюється в грошовій формі в національній валюті в готівковій або безготівковій формі (крім випадків, передбачених законодавством із питань митної справи);
- *термін і порядок подачі звітності* про обчислення та сплату податку.

Мал. 1.1. Елементи оподаткування

Якщо поняття, терміни, правила та положення інших актів суперечать поняттям, термінам, правилам та положенням ПКУ, для регулювання відносин оподаткування застосовуються поняття, терміни, правила та положення саме ПКУ (п. 5.2 ПКУ), водночас для цілей оподаткування прибутку підприємств інші терміни використовуються в значенні визначеному ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та національними й міжнародними положеннями (стандартами) фінансової звітності, положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Класифікація податків за методами обчислення

1. **Кадастрові** (від слова «кадастр» – таблиця, довідник) коли об'єкти оподаткування розділені на групи за певною ознакою. Перелік цих груп і їхні ознаки вносять у спеціальні довідники. Для кожної групи встановлена індивідуальна ставка податку. Такий метод характеризується тим, що розмір податку не залежить від прибутковості об'єкта. Прикладом такого податку є акцизний податок і збір за першу реєстрацію транспортного засобу. Останній утримується за встановленою ставкою залежно від об'єму двигуна транспортного засобу й не за-

лежить від того, скільки коштує транспортний засіб, використовується він чи ні, і який економічний ефект отримує платник податку від такого засобу.

2. **Декларативні.** Характерною рисою таких податків є те, що оплата податку здійснюється після подання платником податків податкової декларації, у якій здійснюється розрахунок бази оподаткування та визначається сума податку. До таких податків належить податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість і т.ін.

3. **Від джерела виплати** – наприклад, податок на доходи фізичних осіб, який сплачується підприємством або організацією, з яким у трудових відносинах перебуває фізична особа-працівник. До виплати заробітної плати з неї утримується податок на доходи фізичних осіб, який перераховується до бюджету, решта виплачується працівникові.

Об'єднання в єдину податкову систему різних за об'єктами оподаткування та методам нарахування податків дозволяє державі реалізувати на практиці основні **функції податків**: фіскальну, регулюючу, розподільчу, стимулюючу, контрольну.

Фіскальна функція – найважливіша, оскільки саме вона визначає основне призначення податків – наповнення дохідної частини бюджету для задоволення потреб суспільства. Основною ознакою цієї функції є її стабільність, що дозволяє формувати надходження податків на постійній основі.

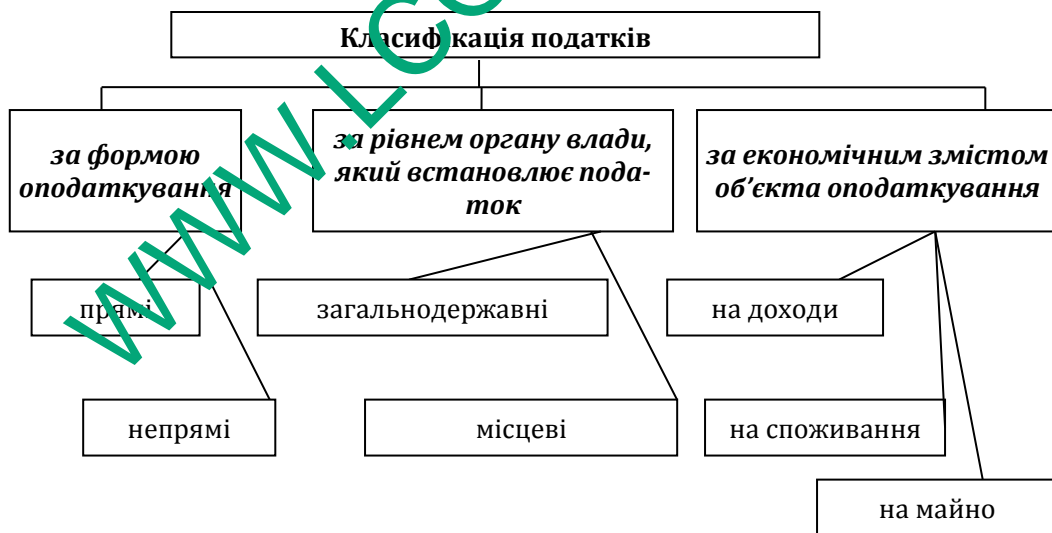
Регулююча функція проявляється в наданні пільг з оподаткування окремих галузям і виробникам, з огляду на їхні перспективи, діяльність, рівень прибутковості та інше.

Розподільна функція – своєрідне відображення фіскальної функції – наповнити бюджет держави, щоби потім розподілити одержані кошти.

Стимулююча функція створює орієнтири для розвитку або закриття виробництва. Як і регулююча, ця функція може бути пов'язана із застосуванням пільг, зміною об'єкта оподаткування, зменшенням бази оподаткування.

Контрольна функція забезпечує нагляд і контроль своєчасності, повноти сплати податків платниками в Україні.

Кожен вид податків має свої специфічні риси і функціональне призначення й займає окреме місце в податковій системі. Роль того чи іншого податку характеризується його належністю до певної групи відповідно до наявної класифікації податків (рис. 1.2).

Мал. 1.2. Класифікація податків

Прямі податки встановлюються безпосередньо щодо платників, оплачуються з доходів або майна і їхній розмір залежить від об'єкта оподаткування. Прямі податки сприяють розподілу податкового тягара, за якого більше платять ті суб'єкти оподаткування, які мають вищі доходи. Прикладом прямих податків служать податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб.